

Klasikten postmoderne peri masalının ideolojik dönüşümü

Ürün ŞEN SÖNMEZ⁴

ATIF / CITATION: Şen Sönmez, Ü. (2025). Klasikten postmoderne peri masalının ideolojik dönüşümü. *İYYÜ MOZAİKA Dil, Edebiyat, Kültür ve Çeviri Dergisi*, 1(1), 36-45.

ÖZ

Masallar, yazılı hale getirilmeye başlandıktan sonra mevcut normlara uygun ahlaki ve ehlileştirilmiş metinlere dönüştürülmeye başlanır. Bu süreçte toplumsal ve ekonomik sınıflara dayalı hiyerarşik ilişkilerin ve ataerkil yasaların yönlendirici olduğu, giderek yazılı masalların yaygınlık kazandığı ve masallardaki özgürleştirici, çok sesli tonun giderek kısıldığı bunun yerine didaktik ve baskılayıcı tonun yükseldiği görülür. Masala yönelik müdahaleler neticesinde ortaya çıkan yeni formda içkinleştirilmiş toplumsal ve ekonomik sınıflara dayanan hiyerarşi ile ataerkil kodların eleştirisi zamanla postmodern masallar olarak anılan yeni bir tür doğurmuştur. Çalışmada, peri masalı olarak adlandırılan türün yazılı, edebî ve klasik örneklerinden postmodern üretimlerine kadar olan aşamada geçirdiği ideolojik dönüşümler irdelenmiş, yazılı ve edebî masalların hâkim normlara dayanan değerlerin istilasıyla ehlileştirildikleri ve klasikleştirildikleri, bu durumun kapitalist ve ataerkil değerlerin yayılmasında masalları işlevselleştirdiği, postmodern masallarla birlikte halk anlatısı olarak değil yazılı ve edebî masallar olarak biçimlenmiş bu türün yeni ve eleştirel bir dönüşüm yaşadığı savlanmıştır. Bu kapsamda sırasıyla masalın edebîleştirme sürecinde yaşadığı dönüşüm ideolojik saikleriyle açıklanmış, bu dönüşüme yönelik eleştiriler ortaya konmuş ve son olarak postmodern masalların yeni bir tür olarak doğuşuna ve biçimlenişine dair bilgi verilmiştir. Yazılı masalların dönüşümlerinin ve içerdikleri değer yargılarının yaşanan ideolojik dönüşümlerle koşut olduğu gösterilmiş, hâlihazırda özellikle klasik masalların ve yaygınlıkla bilinen peri masallarının normlaştırdığı değer yargılarına dönük tepkilerin ortaya çıkardığı yeni bir form olan postmodern masalların ayrı bir damar ve tür olarak kabul edilmesi gerektiği öne sürülerek bu masalların giderek daha da yaygınlık kazanacağı öngörüsü paylaşılmıştır. Postmodern masallar türe ve türün geçirdiği ideolojik dönüşüme dair yeni eleştiri ve çalışma alanları açmakta, masalı disiplinlerarası çalışmaların odakları ve sorunsalları arasına sokmaktadır.

Anahtar sözcükler: İdeolojik dönüşüm, postmodern masal, edebî masal, peri masalı, masal

Ideological transformation of the fairy tale from classical to postmodern

ABSTRACT

After they are put into written form, fairy tales are also transformed into moralized and tamed texts in accordance with existing norms. In this process, it is seen that hierarchical relations based on social and economic classes and patriarchal laws are guiding the process, that written fairy tales gradually become widespread, and that the emancipatory, polyphonic tone of fairy tales is gradually muted and replaced by a didactic and repressive tone. The criticism of the interventions into the fairy tale and the criticism of the hierarchy based on social and economic classes and patriarchal codes embedded in the new form that emerged as a result of these interventions gave birth to a new genre known as postmodern fairy tales. In this study, the ideological transformations of the genre called fairy tale from its written, literary and classical examples to its postmodern productions are examined, it is argued that written and literary fairy tales are tamed and classicized by the invasion of values based on dominant norms, that this situation functionalizes fairy tales in the spread of capitalist and patriarchal values, and that with postmodern fairy tales, this genre, which is shaped not as a folk narrative but as written and literary tales, has experienced a new and critical transformation. In this context, firstly, the transformation of the fairy tale in the process of literalization and the ideological motives of this transformation are explained, then the criticisms against this ideological transformation and the justifications of these criticisms are put forward and information is given about the birth and formation of postmodern fairy tales as a new genre as the last link of the ideological transformation. It has been revealed that the transformation of written fairy tales and the value judgments they contain are parallel to the ideological transformations experienced, and it has been argued that postmodern fairy tales, which are a new form emerging from the reactions against the value judgments normalized by the classical fairy tales and the widely known and widely read fairy tales, should be accepted as a separate vein and genre, and the prediction that these tales will become more and more widespread has been sha-red. This situation expands the fields of study and criticism on fairy tales, especially postmodern fairy tales, in which classical fairy tales are rewritten as a meta-fiction, opens new areas of criticism and study on both the genre and the ideological transformation that the genre has undergone, and puts the fairy tale among the foci and problematics of interdisciplinary studies.

Keywords: Ideological transformation, postmodern fairytale, literary fairytale, fairytale, tale

Araştırma Makalesi / Research Article

Sisteme yüklenme tarihi / Submitted on: 21.08.2025

Yayına kabul tarihi / Accepted for publication on: 22.12.2025

⁴ Doç. Dr., İstanbul Arel Üniversitesi, İstanbul - Türkiye

e-mail: urunsen@gmail.com

ORCID: 0000-0002-0893-3628

1. Giriş

Masalın, tüm yönlerini ortaya koyan ve üzerinde uzlaşmış bir tanımını yapmak mümkün değildir. Bununla beraber masal, farklı disiplinlerde, farklı yönleriyle çokça tarif edilmiştir. Masallar asırlar boyunca anlatılagelirken süregelen bir oluşumla da tekrar tekrar biçimlenir. Bu biçimlenmede zaman, kültür, gelenek, ahlak, inanç, otorite, coğrafya gibi pek çok unsur belirleyicidir. Masal, bugün yaygınlıkla bilinen versiyonlar dikkate alındığında sözlü gelenekteki zengin ve çeşitli üretimlerle değil, bunların derlenerek yazıya geçirilmesi, bu sırada edebîleştirilmesi ve ehlileştirilmesi süreçlerinin sonucunda meydana gelen klasikleşmiş metinlerle yayılmakta, tanımlanmakta ve tartışılmaktadır. Söz konusu edebî masallar modern süreçlerle ve kapitalizmin etkileriyle klasikleşmiştir; sözlü gelenekte kalan halk masalları ise daha dar bir alanda yaşamaya ve tartışılmaya mahkûm olmuştur. Sözlü gelenekte oluşan masallar, ortak yapılara yaslansalar da nispeten özgür ve çok seslidir. Ancak bu masalların ilk derlemelerden sonra yazıya geçirilirken maruz kaldığı edebî ve ahlaki müdahaleler söz konusu nitelikleri ortadan kaldırmış, ataerkil ahlakın doğru ve yanlışlarına göre metinleri yeniden biçimlendirmiştir. Derlenen halk masalları hâkim ahlaka uydurulurken bir yandan da çocuğa göre metinlere çevrilmiştir. Çocuğa görelik burada eğitsel bir işlevi karşılar zira bu masallar içerdikleri ahlaki mesajlar ve dayattıkları normlar ile ideal çocukları ve yetişkinleri biçimlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu açıdan, masalın didaktikleşmesi de kaçınılmazdır. Edebî ya da klasik masallar, anonim masalların çoğulculuğunun aksine derleyicilerinin ya da yazarlarının dâhil oldukları sınıfın ve temsil ettikleri dünya görüşünün tek sesli aktarıcılarının üretimleridir.

2. Peri Masallarının İdeolojik Dönüşümü

Sözlü aktarımdan yazılı üretim ve yayılıma geçişte⁵, halk masalları, edebî masallar, klasik masallar gibi tasnif ve tanımlara peri masalını da yenileşen anlamıyla eklemek gerekir⁶. Burada Warner'ın, masalın tanımlanamazlığı savını destekler biçimde yaptığı geniş tarif, peri masalı ile ilgili temel bilgileri sunar:

Öncelikle bir “peri masalı” kısa bir anlatıdır, bazen bir sayfadan fazla da sürebilir ama bir zamanlar yapılmış olduğu üzere roman boyutunda bir çalışmaya artık uygulanmamaktadır. İkincisi, peri masalları tanıdık öykülerdir; ya kuşaklar boyu aktarıldıkları için çok eskidirler ya da dinleyici ya da okur bir başka öyküyle olan soy benzerliği yüzünden etkilenir. [...] Geçmişin biriktirdiği bilgelik depolanmıştır içlerinde en azından bir peri masalının yaydığı duygu budur ve ilk derlemelerden bu yana türün iddiasıdır bu. [...] Masalların üçüncü belirleyici niteliği gerekli özlü ve popüler geleneği doğal izliyor olmasıdır; geçmişin gerekli varlığı aşılmış olaylar dizisi ve kişilerle, yöntem ve imgelerle kendini hissettirecektir; çok bilinen bir masala [...] bağlı olsalar da belli bir öykünün gerçek kimliği açık olmasa da masallar gene de köken itibarıyla tanınabilirler. [...] Dördüncüsü, masalın kapsamı dille oluşturulur: Masal imgelem edimlerinden meydana gelir her şeyden öte, simgesel Esperanto'yla aktarılır; temel taşlarında belirli karakterler [...] ve tekrarlayan motifler [...] bulunur (Warner, 2019, s. 15–16–17).

⁵ Yazılı masalların gelişimi ile ilgili bir yazı için bkz. Ölçer Özünel, Evrim. (2011). “Yazının İzinde Masal Haritalarını Okuma Denemesi: Masal Tarihine Yeniden Bakmak”. Millî Folklor Yılı 23 Sayı 91. s. 60-71.

⁶ Peri masalı tabiri Türkiye’de masal çalışmalarında baskın olarak kullanılmaz. Bu perinin Batılı bir imge olması kadar masalın hâlâ oldukça sınırlı bir çalışma alanı içinde incelenmekte olmasıyla da ilgilidir. Tarihsel açıdan bakıldığında Türkiye’de masalların derlenip yazıya geçirilmesi, edebîleştirilmesi gibi süreçler de Batı ile koşut değildir. Ancak Türkiye’de de bugün daha yaygın olarak bilinen ve yayılan masallar, klasik masallar dediğimiz, Avrupa’da sözlü masalların yazıya geçirilmesinden sonra biçimlenen edebî ve ahlakçı formlardır. Sözelimi Türkçede Külkedisi’nin ya da Pamuk Prenses’in varyantları olarak düşünülebilecek halk masallarının, yazılı bir gelenek oluşturacak şekilde yeniden üretildiklerini söylemek mümkün değildir; bunun yerine adı geçen masalların Perrault, Grimm Kardeşler gibi isimler tarafından yazılmış versiyonlarının çevirileri yaygındır. Bu versiyonlar, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de halk masalının özgür ve çok sesli alanını istila etmiştir.

Peri masallarında bir arayış söz konusudur, insanın kendisini ve dünyayı iyicil anlamda dönüştürmesine odaklanılır. Peri masalları genellikle bir çatışmayla başlar ve bu çoğunlukla herkesin hayata bir çatışmayla başlamasına dayandırılır. Genel anlamda masal, sözlü aktarımın yollarını izler; taklit, ezber, tekrar ve yeniden yaratma gibi. Ancak yazılı gelenekten önce dahi, bu masallar arasında bir ayırım yapılabilir; olağanüstü halk masalları ile bugünkü yazılı ya da klasik masalların kaynağını oluşturan sihirli masallar birbirinden farklıdır. Peri masalları, ikinci grubu karşılamak için kullanılır. Bir masalı peri masalı sınıfına dâhil etmek için o masalda illaki perilerin bulunması gerekmez. Peri masallarının “umut ve tutku açlığını karşılamak için farklı bir gerçeklik” (Warner, 2019, s. 36) ortaya attığını söyleyen Warner, bu türün başat ögesinin büyü olduğunu ifade eder.

Pek çok kaynakta peri masalı tanımını ilk kullananın D’Aulnoy olduğu belirtilir. Peri masalları özünde çocuklara yönelik metinler olmadığından⁷ özellikle 16. yüzyıldan sonra Batı’da, çocuğa görelilik ilkesi ile yeniden düzenlenmişlerdir. Çocuğun birey olarak kabul edilmeye başlandığı bir dönemin ürünleri olan bu masallar aynı zamanda çocuk edebiyatı oluşturmaya yönelik ilk girişimlerdir. Bu dönemde masallar hâlâ, çoğunlukla yetişkinlerin beğenisine yönelik ise de artık çocuk eğitiminin, özellikle üst sınıftan çocuklara sunulacak ideolojik eğitimin materyalleri haline de gelmiştir.

On yedinci yüzyılın sonlarıyla on sekizinci yüzyılın başları bizim tanıdığımız modern peri masalının başlangıcını işaret eder. [...] Perrault ve daha sonra Grimm Kardeşler gibi derleyiciler ve yazarlar bir peri masalı bütünü [corpus] hatta bir kanonu oluşturmuşlardır ve basılı öğeleri standart öğeler kurmuştur (Warner, 2019, s. 60).

Peri masalındaki değişimin sebebi ve kaynağı Avrupa’nın uygarlaşma sürecidir. Bu dönemden itibaren oluşan klasik peri masalı geleneğini de bu sürecin değişkenleri belirler ama bu sırada peri masalını da kökten değiştirir; edebî ve modern bir türe dönüştürür. Perrault ve Grimm Kardeşler bu yeniden insanın en bilinen ve güçlü mimarlarıdır. Bu iki ismin yeniden yazdıkları masalların daha yaygın kabul görmelerinde erkek yazarlar olmalarının yanı sıra hâkim kılınmaya çalışılan yeni değerleri içselleştirmiş olmalarının ve bunların yerleştirilmesi için çabalarının da etkisi vardır. Örneğin D’Aulnoy ve çağdaşı kadın yazarların kaleme aldıkları masallar alt metinde bu yeni ahlak sistemine ama özellikle ataerkiye yönelik eleştirel bir ton taşırlar oysa bugün baskın olan metinler onların ürettikleri değil, söz konusu yeni ahlak sistemi ile uzlaşanlarıdır.⁸ Bunda pedagojik kaygılar da belirleyicidir ancak bu kaygıları da hâkim kılınmaya çalışılan yeni değerler sistemi ve normlar belirlemiştir. “Edebiyat yoluyla toplumsallaşma burjuvazinin değerlerini ve menfaatlerini yaymanın ve bilinçaltı yöntemleriyle uygarlık sürecindeki kontrolünü güçlendirmenin bir yol[u]” (Zipes, 2018b, s. 92) olarak görülmüştür. Bu bağlamda özellikle Grimm Kardeşler, peri masalı tanımını çocukları eğitecek öykülere dönüştürerek daraltmışlardır. “De Blécourt, Grimm Kardeşler masallarının edebî kaynaklarını gizledikleri ve romantik bir pedagojik gayretkeşlik gösterdikleri için, derlemelerinin daha en başından ‘kirlendiğini’ iddia eder” (Zipes, 2018a, s. 376).

Bu süreçte yazıya geçirilen masallara dönük önemli eleştirilerden biri de özgürleştirici niteliklerinin yok edilmesine yöneliktir. Kuşkusuz halk masalları da toplumsal normlara dayanır ve onları yeniden üretir ama “modern zamanlarda, masal dediğimiz anlatı genellikle burjuvaların ve/veya muhafazakârların çıkarlarını desteklemek üzere ‘araçsallaştırılmaktadır’”

⁷ [S]imgesel ve seküler içerikleri yüzünden peri masalları, tutucu dinî ve politik gruplar tarafından, yıkıcı olmasa bile genellikle tehlikeli bulunmuştur. (...) 17. yüzyılda Avrupa ve Kuzey Amerika’da orta sınıfın yükselmesinin yanı sıra kilisenin ve çeşitli Hıristiyan inanç sistemlerinin çok büyük etkisiyle, peri masalları cinsiyet, çiftleşme, kanun ve düzen hakkındaki baskın dinî ve ataerkil tutumları güçlendirmek amacıyla genç okurlara yönelik kitaplarda genellikle kısaltılıp değiştirilmişti (Zipes, 2018b, s. 13).

⁸ Zipes (2018b) bu durumu, “Genellikle çocuklara yönelik yazılı peri masalı geleneğinin yaratılması bağlamında övgü alan isim Perrault’tur ve bu türün gelişimine olan katkısının istisnai olduğu değerlendirilir. Oysa peri masallarını ortaya çıkaran ve daha klasik türleri yıkmak için peri masalının kurumsallaşmasında dinamik rol oynayanların yetenekli kadın yazarlar olduklarını biliyoruz” (s. 81) sözleriyle eleştirir.

(Bacchilega, 2016, s. 24). Zipes'a göre feodal ve erken kapitalist döneme ait halk masalları üst sınıfların çocukları için yazılı masallara dönüştürülmeden önce yazarlar türün hem yetişkinler hem de çocuklar için toplumsal değerini sergilemek zorunda kalmışlardır. Buna göre "Erkek egemen bir Hristiyan sivil düzenin ahlak ve etik anlayışı, yazılı peri masalının ayrılmaz bir parçası olmalı[dır]" (Zipes, 2018b, s. 39). Böylece halk masallarındaki anaerkil dünya görüşü ve motifler peş peşe ataerkillleşme aşamalarından geçirilir.⁹

Cinsiyet rolleri, toplumsal sınıflar ve güç¹⁰, peri masallarında örtük ya da açık ama daima mesele edilmiş ve masallar farklı katmanlarda bunlarla ilgili okuma olanakları sunmuştur. "[U]yguruluk sürecinde yaşanan çatışmalar ve verilen mücadeleler erkeklerin kendi yetkelerini güçlendiren ve kadınları erkeklerin keyfi tahakkümüyle yüzleştirerek buna maruz bırakan bir tutum içerir" (Zipes, 2018b, s. 61). Dolayısıyla hem edebî tür olarak hem de sosyokültürel üretimler olarak ele alındıklarında peri masallarındaki toplumsal cinsiyet rollerinin, sınıflar arası adaletsizliklerin, güç ilişkilerinin eleştirel bir söyleme kaynaklık etmesi olağandır.

16. ve 17. yüzyıldan itibaren daha katı biçimde tanımlanan cinsiyet rolleri kapsamında masalarda erkekler güçlü, akıllı, ölçülü ve etkin, kadınlarsa akıldışı, edilgen veya mağdur ya da sapkın olarak çizilir. Perrault'un vurguladığı şey "erkek onu dizginlemediği takdirde kadının edepli davranamayacağı veya mutlu yaşayamayacağı"dır. Akıllı olsa da olmasa da veya özellikle akıllı olduğunda kadın tehlikelidir (Zipes, 2018b, s. 117). Aynı şekilde ve belki daha ileri bir düzeyde Grimm Kardeşler'in masalları¹¹ da cinsiyetçi ve ırkçı yaklaşımlar içerir. "Bu masallar kızların edilgen, çalışkan ve özverili, erkeklerinse eylemci, rekabetçi ve servet biriktirici olmasına büyük önem veren bir toplumsallaşma sürecine hizmet ed[er]" (Zipes, 2018b, s. 135). Bugün klasikleşmiş peri masallarının kadın karakterleri ile ilgili kalıplar işte bu süreçte inşa edilmiştir. Sözlü gelenekte ve halk masallarında görülen, sesi duyulan kadınların aksine bu masallar çoğunlukla kadın kahramanları evcilleştirmiş, edilgen hale getirmiştir. Bu tüm kadın kahramanların daima zayıf ve çaresiz olduğu anlamına gelmese de "Perrault, Grimm Kardeşler, Andersen ve diğer erkek yazarlarla derleyicilerin masallarında zulüm konusunda eril bir bakış açısı ve önyargısı olduğu aşikârdır" (Zipes, 2018a, s. 206). Ancak işleyen öyle bir süreçtir ki masalarda özellikle kadın karakterlerin bir kez ehilleştirilmeleri yetmez, bu âdeta yeni bir geleneğe dönüşür. Özellikle 19. yüzyılda okuryazarlığın artması ve çocuk edebiyatının bir endüstri haline gelmesiyle peri masalları hâkim ahlak anlayışının tehlikeli bulduğu unsurlardan tamamen arındırılmış metinler haline getirilir.¹² "Charles Perrault, Madam D'Aulnoy, Grimm Kardeşler ve Hans Chirstian Andersen'in klasik peri masalları, açık ve üstü kapalı sansür uygulamaları sayesinde çocuklar için tuhaf uyarlamalara maruz kal[ır]" (Zipes, 2018b, s. 13). 20. yüzyılda sinemanın ve görsel sanatların da sürece dâhil olmasıyla peri masalının yozlaşması son haddine varır. Özellikle Disney uyarlamaları, cinsiyet eşitsizliği başta olmak üzere, toplumsal sınıflar arasındaki adaletsizliğin ve güç dengesizliğinin özendirildiği yeni bir dünya yaratır. Kusursuz güzellikleri ile mağdur ve edilgen genç kadınların, kusursuz yakışıklılıkları, gözü peklilikleri ve etkenlikleriyle yakışıklı delikanlıların arz-ı endam ettiği bu

⁹ Ruth Bottigheimer Grimm's Bad Girls and Bold Boys [Grimm'in Kötü Kızları ve Cesur Oğlanları] (1989) adlı kitabında Wilhelm Grimm'in kadınları suçlayıp erkeklere mazeret uydurmak için durmadan acemice tamiratlarla kalkıştığını, kadın kahramanların sözlerini azar azar törpüleyerek oğlanlara daha fazla rol ve söz verdiğini gösterir (Warner, 2019, s. 126).

¹⁰ [M]onarşist, ataerkil ve feodal bir toplumun ana karakterleri sunulurken, aristokrasinin kendi içindeki ya da köylülerle soylular arasındaki sınıf savaşına ve iktidar çekişmesine odaklanılır. Böylece bu kapitalizm öncesi özel dönemin tüm masallarının merkezindeki izlek şunu vurgular: 'Güçlü olan haklıdır.' Gücü olan istediğini yapabilir, yanlışları düzeltebilir, asalet elde edebilir, bol para ve toprak sahibi olabilir, ödül olarak kadınlar ve toplumsal prestij kazanır (Zipes, 2018b, s. 37).

¹¹ Grimm Kardeşler'in peri masalları Alman burjuvazisinin kimlik ve güç arayışının da edebî ürünleriydiler. Bu bağlamda Grimm Kardeşler'in masallarında geliştirdikleri kurallar ve değer sistemi sadece Almanya'da değil ama tüm Batı dünyasındaki genel burjuva yaşamı ve çalışma standardını hedefleyip meşrulaştırmak isteyen standart ve somutlaştırılmış bir yaşam biçimine işaret eder (Zipes, 2018b, s. 155).

¹² Tatar (2002) da Bacchilega da bu örnekler arasında Kırmızı Başlıklı Kız'a özel bir yer ayırırlar. Tatar'ın aktardığına göre Kırmızı Başlıklı Kız'ın ilk versiyonlarında kurttan kaçmak ve eve dönüş yolunu bulmak için avcılara bel bağlaması gerekmeyen zeki bir genç kadın kahraman vardır. Kurt, saf değil zeki olan bu kız tarafından alt edilir (s. 17). Bacchilega (2016), Perrault ve Grimm Kardeşler gibi yazarların yaptıklarını Kırmızı Başlıklı Kız'ı bir kadınlığa geçiş hikâyesi olmaktan çıkardıkları ve onu erkekler tarafından inşa edilen kadınlardan birinin masalına dönüştürdükleri için eleştirir (s. 100–102).

filmlerden sonra çocukların ya da yetişkinlerin zihinlerinde masal dinlerken ya da okurken şekillenen imgeler dahi görsel bir biçimlendirmeye maruz kalmıştır. Peri masallarının ticarileşmesinin ve özünü yitirmesinin neticesi olan bu yapımlarla ilgili Weiss'in söyledikleri deyim yerindeyse türün yozlaştırılmasına yönelik bir isyan barındırır:

Peri masallarını çocuklara böyle pirüpak şekilde tanıtmaya kalktığınızda önemli bir noktayı kaçıyorsunuz. Bu Rapunzel değil! Oyuncaklar, filmler ve kitaplarda eski peri masallarının karanlıkta kalan karmaşık yönleri sistemli bir şekilde ayıklanıyor. Rapunzel kulede sevimli bir oyun odasının içerisinde bekleyen beyinsiz bir kıza dönüşmüş; Külkedisi balo giysisiyle alelade bir hanım kıza dönmüş, "Project Runaway"deki herhangi bir model gibi (Weiss'ten akt. Zipes, 2018a, s. 101-102).

Masallar, yaygın kabule göre arzuların tatmini ve dünya ile baş etme konusunda olası senaryolar ve seçenekler sunarlar. Bu kabul, masallara yönelik psikanalist çözümlerinin de kaynağıdır. Günümüzde, klasik masalların çocuğa göreliği ciddi ve canlı bir tartışma alanıdır. Freudçu psikanaliz, yukarıdaki endişenin kaynaklarını içerse de masalın çocuklar için yararlı ve gerekli olduğunu kabul eder. Buna göre "Peri masallarında çocuğa sunulan içerik (ya da anlam), çocuğun gelişim sürecinde yüzleşmek, uzlaşmak zorunda olduğu korkuları, endişeleri, dile getiremediği arzu ve istekleridir" (Parmaksız, 2017, s. 19). Masallar, çocukların preödüpal ve ödüpal dönemlerine ya da gelişim aşamalarına uygun düşen senaryolar ile çözüm ve arınma olanakları sunarlar. Örneğin;

Preödüpal dönemin meselelerine değinen masallar çocuğun anneden bağımsızlaşma sürecini ve bu süreçte karşılaşılan meseleleri ele alırlar. Diğer taraftan, ödüpal dönemin meselelerine değinen masallar ise, kahraman erkek ise baba ile rekabet, kastrasyon tehdidi ve Oedipus kompleksi; kahraman kız ise sevgi nesnesinin değişmesi -birinci sevgi nesnesi [...] olan annenin yerini babanın alması-, kastrasyon ve penis kıskançlığı gibi meselelere değinirler (Parmaksız, 2017, s. 23).

Benzer şekilde kadın ve erkek kahramanların masallarda karşılaştıkları zorluklar da oğlan ve kız çocukların baba ve anne ile olan çatışmalarıyla açıklanır.¹³ Parmaksız, Freud Bana Masal Anlatsa adlı çalışmasında aşağıdaki saptamayı yapar.¹⁴

Kız çocuk için (genellikle daha güzel olma ile ilgili unsurlar ile dile getirilen) anne ile rekabet; erkek çocuk için ise (daha güçlü olma ile ilgili unsurlar ile dile getirilen) baba ile rekabet ödüpal masalların ana temasını oluşturur. Kız çocukların kahraman olduğu peri masallarında karşılaşılan pasif baba figürleri, çocuğa bilinçdışı fantezisini gerçekleyebileceği bir senaryo sunar (Parmaksız, 2017, s. 46).

Ancak bu saptamalar verili kültürün toplumsal cinsiyet rollerini, kalıplarını tartışmasız kabul eder, aktarır ve yeniden üretir. Üstelik kaynak masallar sözlü gelenekteki çok sesli ve nispeten özgür olanlar değil, özellikle toplumsal cinsiyet konusunda anaerkil kökleri kesilmiş masallardır. Bu analizlerin, masalların ideolojik işlevlerini normatif kabul eden ahlakçı sistemin

¹³ Bu yazının amacı gereği, psikanalist masal çözümlerine yalnızca temel düzeyde ve bilgi vermek amacıyla değinilmiştir. Masalların bu bağlamda çözümlendikleri önemli kaynaklar olarak bkz. Bettelheim, Bruno. *The Uses of Enchantment – The Meaning and Importance of Fairy Tales*. New York: Vintage Books, 2010. Bettelheim, Bruno. *Masallar Ne Anlatır?* Çev. Sanem Erdem ve Begüm Berk-man. İstanbul: Sfenks Kitap, 2021. Von Franz, Marie-Louise. *Masalları Yorumlamak*. Çev. Canberk Şeref. İstanbul: Pinhan, 2021.

¹⁴ Burada Bacchilega'nın masalların yaslandığı ideolojiyi dayatarak güçsüz olanın sesini kısma yönelik bir arınma sunduğuna dair eleştirisi, postmodern masalların yükseldiği zemini anlamak adına önemlidir: "İdeoloji başarılı olduğunda, bir özne içine sokulduğu konumları, bu konumlar doğalmış gibi, 'açıklama yapmaya gerek bile yok' edasıyla meşgul eder. Bu şekilde tarif edilen ideolojiler toplumsal kurumların ve uygulamaların meşrulaştırılmasına, sürdürülmesine ve aynı zamanda gücün eşitsiz dağılımına; böylelikle bilinçli ve bilinçdışı ihtiyaç ve arzuların (muhtemelen) tatmin edilmesine ve son olarak da çatışmaların üstünün örtülmesine katkı sağlar" (Akt. Bacchilega, 2016, s. 39).

geçerliliğini yitirip yitirmediğini sorgulama niyeti yoktur.¹⁵ Masalları, Jungcu analizi kullanarak ve kadın merkezli bir bakış açısıyla yorumlayan Estés ise, bu çözümlerinin dayandırıldığı masalların yapılarının çeşitli kültürel eklemelerle bozulduğu fikrinden hareketle söz konusu kaynakların eleştirisini yapar:

Kimi zaman çeşitli kültürel eklemeler öykülerin iskeletini bozar. Örneğin, [...] Grimm Kardeşler'i ele aldığımızda o zamanın bilge kişilerinin [...] bazen bu dindar biraderlerin hatırına öykülerini "safılaştırdıkları" yönünde kuvvetli şüphelerle karşılaşırız. Zamanın seyri içinde eski pagan sembeler Hıristiyan olanlarla kaplanmış, öyle ki, bir masaldaki yaşlı şifacı kötü bir cadı haline gelmiş, bir hayalet meleğe dönüşmüş, bir erginlenme maskesi ya da peçesi bir mendil olmuş ya da Güzel [...] adındaki çocuğun ismi Schmerzenreich [Gamalı] olarak değiştirilmiştir. Cinsel öğeler atılmıştır. Yardımcı yaratıklar ve hayvanlar çoğu kez ifrit ve cinlerle yer değiştirmiştir. Kadınlara, cinsellik, sevgi, para, evlilik, doğurma, ölüm ve dönüşüm üzerine dersler veren kim bilir kaç masal bu şekilde yitirilmiştir. Eski kadınların gizlerini açıklayan peri masalları ve mitlerin üstü de bu şekilde örtülmüştür. Bugün var olan peri masalları ve mitlerin en eski derlemeleri müstehcenlik, cinsellik, sapkınlık (ibret olarak), Hıristiyanlık öncesi, kadınsılık, tanrıçalar, erginlenme, çeşitli psikolojik sıkıntılar için ilaçlar ve tinsel esrimeler için yönergeler gibi konulardan arındırılıp temizlenmiştir (Estés, 2018, s. 29).

Olayları gereğinden fazla entelektüel bir zemine oturtmanın, kadınların içgüdüsel doğasına ait örüntüleri gizleyebileceğinden endişe duyan Estés, daha çok masalların anaerkil köklerinin açığa çıkarılmasıyla ilgilidir. Ancak klasik masalların toplumsal cinsiyet bağlamında eleştirisi, yeni bir yaratma sürecini de başlatmıştır. Bugün klasik masallar hakkında cinsiyet eşitsizliği bağlamında yapılan pek çok eleştirel çalışma psikanalitik çözümlenmeyi de yıkmak niyetiyle yola çıkar. Benzer şekilde postmodern masallar da klasik masalların dayattığı güç ve cinsiyet ilişkilerini yıkmakla işe başlar. O sebeple klasik masallar hakkında yapılan toplumsal cinsiyet merkezli eleştirilerin kaynağını anlamak, postmodern masalların üretim mekanizmalarını yorumlamakta yol gösterici bir çaba olacaktır. *Masallar ve Toplumsal Cinsiyet* adlı çalışmasında Sezer bu konuda şunları söyler:

Masal hemen her zaman verili kültürün zaaflarıyla işbirliği yapar. Örneğin toplum kadının mağdur olanını yücelttiği için, masallardaki iyi kadınlar da genellikle zor durumdadır. Haksızlığı fedakârlık ve sabırla ya da pasif bir kızgınlık biçimi olan kırılganlıkla yanıtlamak, bu kadınları diğerlerinin karşısında sonuçta verilen tepkiler bakımından avantajlı kılar. Kendine attığı tokat, vicdanı kullanarak tıpkı bir bumerang gibi düşmanını vurur. Doğrudan savunma mümkün değildir, ama korunma edinmek üzere hikâyesinin sahiplenilmesini sağlar. Böylece karşımıza gizli arzuları çıkar: Mağdur olarak yönetmek, beğenilip yüceltilmek, vazgeçilmezlik ve onay. Kadınların ejderhalar, cinler, kötü yürekli üvey analar tarafından hapsedilmesi ise erkekteki bir arzuyu ortaya çıkarır: Kahraman olma. Bataktan kurtarılan güçsüz, saf genç kıza hayatı öğretmek de alçakta duran birinin yanında boy daha uzun görüneceğine göre "önemli olma" arzusunun dayanıdır. Kendine güven, kendine hayranlık, iktidara, birinin dayanacağı kadar sağlam bir akla ya da güce sahip olma... (Sezer, 2010, s. 17-18).

¹⁵ Burada tartışmayı genişletecek yeni sorular sormak da mümkün. Bu masallar, ilgili dönemlere göre çok yerinde ve faydalı mesajlar veriyor ve rahatlama olanakları sunuyor olsa bile, doğru ya da uygun dönemlerde okunmadıkları ya da anlatılmadıkları takdirde çocukları nasıl etkilediklerine ya da onlarda nasıl çağrışımlar uyandırdıklarına dair bir çalışma var mı? Mesela ödipal dönem masalı preödipal dönemde dinleniyorsa nasıl bir etki yaratıyor? Pekiyi ebeveynleri, öğretmenleri, uzmanları çocukların içinde buldukları dönem ve bu döneme uygun masal seçimi konusunda bilgilendirmek ve doğru seçimlerin yapılmasını sağlamak mümkün mü? Öyle olabilsydi bile, bu bir tür olarak masalın doğasıyla çelişmez miydi?

Klasik masallara yönelik eleştirel birikim çok görünür olmasa da aslında oldukça köklüdür. Bu eleştiriler sadece masallarla ilgili de değildir hatta daha çok masalların aktarmayı üstlendikleri ideolojilere yöneliktir. Söz konusu eleştirel tutum, özellikle 20. asrın ikinci yarısından sonra klasik masalları yıkarak ve yeniden yaratarak yeni bir eleştiri ve yazılı, edebî masal geleneği başlatır. Bunlar postmodern masallardır. Postmodern masallar tabiri, bu yeni geleneği tanımlamak için yaygınlıkla ve büyük olasılıkla mümkün olan en kapsayıcı biçimde kullanılmaktadır. Öte yandan, anti masal, karşı masal, karşıt masal, ilerlemeci masal, feminist masal, özgürleştirici masal, masal çevirileri ya da eşit masal adlandırmalarında olduğu gibi bu yeni ve yeniden yaratma sürecinin esas itkipleri de adlandırmada öne çıkarılabilir. Aslında postmodern masalların kökleri de daha eskiye dayandırılabilir. Warner, bildiğimiz dünyaya alternatif alegoriler olarak tanımladığı masalları düşünce deneylerinin yapıldığı laboratuvarlara benzetir. Özellikle Contes de fées dalgası sırasında masallara âdeta profeminist bir ton kazandıran D'Aulnoy'un yanı sıra "Fransız nüktedan ve toplum eleştirmeni Henriette-Julie de Murat 'Yıldız Işığı' adlı öyküsünde erkeklerin bebek salladığı, kadınların barış içinde bir devleti yönettiği tepetaklak bir dünya düşler" (Warner, 2019, s. 26).

Yukarıda açıklandığı gibi, masalların yazıya geçirilmesi sırasında özellikle halk masallarındaki anaerik köklerin yok edilmesi ve güçlü, özgür, girişken, cesur, kendinden emin kadınların seslerinin kısılması veya bu masalların hiç derlenmemesi; bu nitelikleri taşıyan kadınların, yani erkeğin çıkarlarına hizmet etmeyi ve edilgenliği reddedenlerin cadılaştırılması ilk yıkma girişimlerinin ve eleştirilerin temel sebepleridir. Eğretilmeli katmanın dönüştürülmesinden önce klasikleşmiş şemaların değiştirilmesi gerekmiştir.

Tarihsel açıdan bakıldığında ilk yıkma hareketi, ironik bir biçimde, yazılı peri masalının 19. yüzyılda Avrupa ve Amerika'daki bakımlı çocuk yuvalarında, okullar ve kütüphanelerde kabul görmeye başlamasının yanı sıra yayımcıların çocuk tüketiciler için bu ürünleri büyüyen pazara sürerek kâr etmeye çalışmasıyla kendini gösterdi. Çok sayıda peri masalı yazarı pazara ya da yayımcı beklentisine göre yazıyordu fakat daha eleştirel olanlar orijinal halk masallarının ütopyik özünün -değişime ve daha iyi yaşam koşullarına duyulan özlemin- klasik yazılı peri masallarında sahte umutlara kapı açacak şekilde sahiplenilip geliştirildiğini görüyordu. Perrault, Grimm Kardeşler, Andersen ve müritlerinin ailenin bir parçasına dönüşen masalları peri masalı söyleminin izleğini boğuyor ve MacDonald, Wilde, Baum gibi yazarlar giderek çoğalarak, bu mengineyenden kurtulmaya çalışıyordu. Kuşkusuz azınlıklılar ve geçerli peri masalı anlatısının yazınsal geleneklerini bozmadılar. Fakat gerçek dünyayı ve Perrault'nun, Grimm Kardeşler ve Andersen'in klasik şemalarını tersyüz etiler (Zipes, 2018b, s. 233).

19. asrın sonlarına doğru sesi kısılan ya da ötekileştirilen kadın kahramanların asi kökleri yeniden canlandırılmaya başlanır. "Tecavüz, taciz, ensest, ırza geçme", der Zipes, bugün bile peri masallarında ana temalardır. Oysa yukarıda sözü edilen masallarda bunlara maruz kalan kadınların da sesleri kısılmıştır. O halde bugün postmodern masalların, bir tür teorisi ve tartışmasına zemin hazırlamaktan çok, baskın biçimde feminist ögeler içermesi oldukça anlaşılır bir durumdur. Zipes'e göre, "Peri masalı çarpışmalarının kökleri, yurttaşlık hakları ve savaş karşıtı hareketlerin, sonrasında yeniden canlanan feminizm hareketi ile eğitimde ve siyasette yapılan reformlarla birlikte, genç kuşakları hayal gücünün, devrimci dönüşümün, siyasal adaletin ve ütopyacı umudun kudretine inandığı 1960'ların çelişkilerine dayanır" (Zipes, 2018a, s. 284).

Postmodern peri masalların üretiminde belirleyici olan niyet özgürleştirici masallar yaratmak ve klasik masalları yıkmaktır. Bu noktada, klasik masallardaki eşitsizliğin kaynağı olarak ataerik ahlakın görülmesi ve buna dayanan cinsiyet ve güç eşitsizlikleri feminist söylemi postmodern masallarda baskın bir ton haline getirmiştir. Ancak her masal yaratma girişimi özgürleştirici olamaz. Bu fikri Zipes şöyle özetler:

Peri masalı, yabancılaştırmayan koşullarda gerçek demokrasi olarak yuvanın nesneleştirilmesini bilinçli, edebî ve felsefi bir düzlemde yansıtmadığı sürece tamamlamayla özgürleştirici olamaz. Bunun anlamı özgürleştirici peri masalının ahlaklı doktriner bir çözüm getirmek zorunda olduğu değil fakat özgürleştirici olmak için her türlü baskı ve otoriterliğe karşı bir mücadele sürecini yansıtmayı ve ütopyanın somut olarak gerçekleşmesine yönelik çeşitli olasılıklar sunmasıdır (Zipes, 2018b, s. 368).

Belirtmek gerekir ki postmodern masalların, özellikle niyeti açıkça eşitlikçi metinler üretmek olanların, karşı karşıya olduğu en önemli tehlike, görünür katmanda basit rol değişimleri ile cinsiyetler arası eşitliği sağlarken alt metinde yeterince derinleştirilmemiş otoriterlik karşıtı söylemin, yeniden üretilen masalı, özgül gücünden yoksun bir metin olarak sınırlandırmasıdır. Masallardaki imgelem, ataerkil iktidar ilişkilerine dayanır ve bu simgesel yapının sadece tersyüz edilmesi kurulu hiyerarşileri yıkmaya yetmez.

Çocuk edebiyatı alanında yapılan çalışmalar, peri masallarını genellikle içerdikleri şiddet açısından eleştirmektedir. Bununla beraber, eleştirilerin toplumsal cinsiyet merkezli olması gerektiği pek çok masal araştırmacısı tarafından da ifade edilmektedir çünkü “çocukken altbene işlemiş kodlar, ideolojik bir araç olarak işlevselliğini özellikle kadın karakterler üzerinde baskıyla sürdürmekte ve doğal olarak erkek kimliğini de etkil[emektedir]” (Sezer, 2010, s. 13). Özgürlüğü temel alan masalların üretilmesi klasik masallara yönelik eleştirilerle aynı zemine dayanır. Bu sebeple postmodern masalları, klasik masalların eleştirileri olarak da okuruz. Postmodern masalların inşasında iki temel eğilim vardır. Bunlardan ilki klasik masallara açık göndermeler yaparak onları dönüştürürken ikincisi çatışan mozaikler sunarak daha girift yapılar üretir. Hangi yöntemi kullanırsa kullansın, “özgürleştirici masalların çağdaş yazarlarını ayırt eden nitelik, onların cinsiyetçilik ve otoritecilik karşıtı keskin perspektifleridir” (Zipes, 2018b, s. 371). Genellikle çocuklara yönelik yeniden yazımlar ilk eğilimle oluşturulmuştur ve bu tutum söz konusu masallar hakkındaki “çoğunda cinsiyetçi bir tutum sergilenen bu popüler masalları alenen konu alan sanatçılar, izleyicileri masallar hakkında bildiklerini yeniden düşünmeye iten hatta zorlayan imgelerle öykülere sarsıcı bir eleştiri getirmeye çalış[tıkları]” (Zipes, 2018a, s. 285) saptamasını doğrular.

Postmodern masallar çoğunlukla klasik masalları büktüğüne göre, halkın kolektif tutumu ve hafızasına yönelik tavırlar olarak değerlendirilemez. Bunlar daha çok derleyici ve yazıcı eril tahakküme yönelik bir tavrın ürünleridir. Bu açıdan bakıldığında postmodern masalların klasik masallarda bükme çalışmaları yanların başında toplumsal cinsiyet kalıplarının ve hiyerarşinin gelmesi aslında peri masalının özüne ve esas izleğine, gizli mesajına da gayet uygundur. Dönüştürülecek öz, doğru yerden yakalanmıştır. Dönüşümün büyüsünü ve iyicil sona dair umudu, tanıdık ritimleri kullanan postmodern masallar da taşır. Masalların yalnızca “semptom” değil aynı zamanda “strateji vasıtası” olduğunu iddia eden Warner, klasik masalların kadınlar üzerinde hakimiyet kurmak için kadınları birbirine düşürdüklerini belirtir. Bu stratejinin belirlediği klasik masallar ve postmodern masalların yıkma edimi içinse şöyle der: “Yıkıcılık bir savaş narasına dönüşmüştür: Masallar tepetaklak edilmeli, içleri dışlarına çıkartılmalıdır” (Warner, 2019, s. 126).

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bu masalları yıkma girişimlerini sistematik olarak başlatanlar, çoğunlukla bu masallarla yetiştirilmiş kadınlardır. Önce klasik masallardaki ve bunların filmlere uyarlanmış hallerindeki kadınlık kalıplarını ve sonsuza dek mutluluk safsatasını protesto etmişler ardından

küçük çocukları ve daha sonra ergenlik yaşında olanları yönlendirmek için özgün öyküleri ehlileştirip sağlıklı bir hale sokan filmlere ve yeniden anlatıcılara saldır[mışlardır]. Peri masallarını baba erkinin kaba bir aracı olan burjuvazinin, estetik

cerrahinin, moda endüstrisinin ve kızların enerjilerine ve arzularına gem vurma eğilimindeki psikanalistleri redde[tmişlerdir] (Warner, 2019, s. 125).

Bugün konuştuğumuz postmodern masallar bu feminist hamlenin sadece eleştiri ile yetinmeyerek klasik peri masallarını yıkma girişimleri ile ortaya koydukları ürünlerle başlar. Bunu yaparken, yukarıda da açıklandığı gibi farklı stratejiler izleseler de klasik masalı kaynak kabul ederler ve dönüştürürler. “Bu bakımdan türün çağdaş ya da güncel avatarları, birer üst-kurmacadır (meta-fiction) ve çoğunlukla postmodernin tanımına kaynaştırılmıştır” (Warner, 2019, s. 137). Bu yapıtlardaki ortak özellik otoriteye itaati reddetmektir.

Eleştirel anlatıbilimin başlıca görevinin anlatının dayattıklarını görünür kılmak olduğunu söyleyen Bacchilega, bunun için özne rolleri, konular ve eylemlerin metin içindeki izlerini sürmek ve toplumsal normlara dayanarak ideolojik olarak üretilmiş bu özneliği incelemek gerektiğini ileri sürer. Postmodernizmin, özneye dair hümanizm karşıtı kavramsallaştırmaları desteklemesi ve anlatıdaki çok katmanlılıkla, kimlikleri ve farklılıkları sabitleyenlerle uğraşması, klasik masalların yıkımı için uygun bir zemin sağlar gibi görünmektedir. Masalların postmodern dönüşümleri, düzeltici ya da yıkıcı olmadan hem mevcut normları pekiştiren hem de bu normları sorgulayan iki katmanlı ve çifte dönüşümler sunabilir. Bu katmanların ilkinde klasik masalın toplumsal cinsiyet stratejileri ile işbirliği ifşa edilirken diğerinde masalın kurumsallaşması sırasında dışarıda bırakılanların hatırlatılması söz konusu olabilir. Bu bağlamda postmodern bir masalın özneyi ve toplumsal cinsiyet kalıplarını sorunsallaştırması beklenir. Bu da yalnızca edebî değil toplumsal bir eylemdir, kültürel dönüşümün imkânlarını araştırır ve isyankârdır. Postmodern masallar, klasik masalların bilinçdışımızı şekillendirmek için kullandığı ve masalın içine gizlediği hileyi bulup çıkararak yeni bir masal yaratmak için kullanır. Yukarıda görüşleri özetlenen Bacchilega, postmodern masallar hakkında şunları söyler:

Kimi postmodern incelemeler klasik masallardaki toplumsal cinsiyet algısını sorgulayabilir fakat bununla beraber sorgulanmayan bir öznellik veya anlatı modeli içerisinde yeniden yazmak suretiyle bu algıyı yeniden üretebilir. Diğer postmodern masallar, anlatı üretiminin kurallarını, bilhassa da özneliği ve toplumsal cinsiyeti doğallaştırıcı kurallarını sorgulamak ve yeniden oluşturmak üzere sihirli masalı yeniden yazmak suretiyle masalın geleneksel Batı anlatılarındaki kullanılan “yıpranmış” formlarla ve ideolojilerle olan işbirliğini ifşa eder. Yine daha başka postmodern masallar da masaldaki edimin gücünü artırmak ve kurumsallaşmış gücün doğallıktan ziyade bir kurgu olduğunu göstermek üzere masalın yerini ve bağlamını değiştirir. Fakat her durumda, bu postmodern dönüşümler masalın sihrini, bu sihrin tesir etmesi için değil daha ziyade işleyişi bozmak üzere kullanır. Şu halde postmodern kurgular sihirli aynadaki kırılmaları çoğaltmak ve hilelerini açığa çıkarmak arzusuyla, çerçevelenmiş imgelerle oynayarak masaldaki sihirli aynaya ayna tutar. Çerçeve ve imgeler çeşitlenebilir; ancak toplumsal cinsiyet, doğalmış gibi görünen olayların doğallığını bozma stratejilerinin kaçınılmaz ve öncelikli olarak birbirine ekleneneceği yerdir. Bu yansıtma, ışık kırma ve çerçeveleme stratejileri ideolojik açıdan “yıkıcı”, “yapıcı” ve “alt üst edici” etkiler doğurabilirken, kendi yansımalarını gören (kendi üzerine düşünen) aynalar da bizatihi sorgulanır ve dönüşüme uğrar (Bacchilega, 2016, s. 49).

Özetle postmodern peri masalları aslında normalleştirilen cinsiyetçi zihinsel kalıpları yıkmaya çalışır; tür olarak masalı değil. Paradoksal şekilde, bu masallar da klasik örnekleri yıkmalarına rağmen, onlarla benzer bir işlevi sürdürmektedir. “Peri masalları toplumsal eyleme -bizler kendimizi değiştirmeye ve dünya uyum göstermeye çalışırken, bir yandan da dünyayı dönüştürmek ve onu insanın ihtiyaçlarına daha uyarlanabilir kılmaya- yönelik insani bir eğilime dayandırılır” (Zipes, 2018b, s. 10) şeklindeki saptama, pekâlâ postmodern masallar için de

kullanılabilir. Bu süreçte de pek çok ideolojik ve sosyal reform çabasında olduğu gibi, normatif cinsiyet kalıplarının kırılması için peri masalları ödünç alınmıştır. Bununla beraber;

Kuşkusuz devrimci, yenilikçi masalın edebî hazlarının yanı sıra kendi türüne özel, isyan, politik tavır ve özellikle öteki olma arzusu bazında ruhsal ihtiyaçların, sosyal handikapların anlatımında ayrıcalıklı olanakları vardır. Klasik masalsa bilinçaltı simgelerini ve genetik hafızayı kullanarak, görünür hikâyenin altına bambaşka bir hikâye, iktidara hizmet eden ideolojik bir ileti düzeni kurar. İktidara ihtiyacı sorgulayan masallar yerine, yayılması teşvik edilenler de bu tür masallardır. Ama nedense masal güçlü etkisi bilinmesine rağmen o kadar küçük görülür ki, entelektüeller için bile eleştirel dikkatten yoksun kalır (Sezer, 2010, s. 12).

3. Sonuç

Peri masalları çocuk edebiyatı içerisinde hâlâ çok okunan ve anlatılan metinler olarak bugün de gücünü korumaktadır. Klasik peri masallarının pek çoğu asıl yazılı versiyonların çevirileri olarak, bazense yayınevlerinin, çevirmenlerin, editörlerin, ebeveynlerin, öğretmenlerin çocuğa görelilik endişeleri ile tehlikesizleştirilerek ya da sansürlenerek basılmaya ve yayılmaya devam etmektedir. Bu yayılımı hızlandıran ve çeşitlendirenler arasında görsel sanatlar, sinema gibi unsurların da mutlaka sayılması gerekir. Diğer yandan klasik peri masalının yaslandığı yapı ve yarattığı stereotipler edebiyattan film, dizi ve oyuncak sektörüne, yani sanatsal olandan ticari olana pek çok verimin ve metanın kaynaklığını yapmaya devam etmektedir. Peri masallarının yukarıda anlatılan cinsiyetçi ve eşitlikçi yanları, bu yayılım ve güç ile birlikte düşünüldüğünde, özellikle peri masallarının artık neredeyse tamamen çocuklara özgü metinler haline getirildikleri göz önünde bulundurulduğunda, bu masalları yıkmak ya da dönüştürmek için gösterilen çabaların artması da anlaşılabilir. Yakın bir gelecekte, postmodern masalların klasik peri masalının gücünü elinden tamamen alacağını söylemek mümkün değil çünkü klasik peri masallarının yaslandığı ataerkil sistem de ahlaki dizgeler de biçim değiştirmek ya da görünür katmanda iyileştirilmek dışında hâlâ normatif olanı yeniden yaratmaktadır. Bu sebeple, postmodern masalların ya da en azından eşitlikçi dönüşümlerin hâkim türe dönüşmeseler de bundan böyle eleştirel ve sanatsal bir damar olacak şekilde güçlenmeye devam edeceği öngörülebilir ancak klasik peri masalının tam manasıyla yıkımı söz konusu olmayacaktır. Yine de bu masallardaki cinsiyetçi ve otorite yanlısı yapıya itirazlar bir rahatsızlık alanı yaratmıştır ve bu itirazlar çeşitlendikçe, güçlendikçe bu alan zenginleşerek genişleyecektir.

Kaynakça

- Bacchilega, C. (2016). *Postmodern masallar*. (F.B. Helvacioğlu, çev.) Avangard.
- Bettelheim, B. (2010). *The uses of enchantment – The meaning and importance of fairy tales*. Vintage.
- Bettelheim, B. (2021). *Masallar ne anlatır?* (S. Erdem ve B. Berkman, çev.) Sfenks.
- Estés, C. P. (2018). *Kurtlarla koşan kadınlar*. (H. Atalay, çev.) Ayrıntı.
- Ölçer Özünel, E. (2011). Yazının izinde masal haritalarını okuma denemesi: Masal tarihine yeniden bakmak. *Millî Folklor*, 23(91). 60-71.
- Parmaksız, A. (2017). Freud bana masal anlatsa. Bilge Kültür Sanat.
- Sezer, M. Ö. (2016). *Masallar ve toplumsal cinsiyet*. Evrensel.
- Tatar, M. (2002). *The annotated classic fairy tales*. Norton.
- Warner, M. (2019). *Bir zamanlar bir ülkede...* (G. Turan, çev.) Yapı Kredi.
- Von Franz, M.L. (2021). *Masalları yorumlamak*. (C. Şeref. çev.) Pinhan.
- Zipes, J. (2018a). *Dayanılmaz peri masalı*. (V. Atmaca, çev.) Alfa.
- Zipes, J. (2018b). *Peri masalları ve yıkma sanatı*. (Z. Çiftçi Kanburoğlu, çev.) Alfa